

El verb hebreu *ḥāyâ* (חַיָּה) ‘viure’: origen etimològic d’un verb doblement dèbil

*Eulàlia VERNET I PONS**

Facultat de Filologia
Universitat de Barcelona

Rebut: 15.12.2009 — Acceptat: 21.12.2009

Resum. En aquest article s’ofereix la reconstrucció etimològica del verb hebreu *ḥāyâ* (חַיָּה) ‘viure’, un verb doblement dèbil, els orígens del qual van més enllà de l’estadi protosemític i s’endinsen en l’estadi antiquíssim del protoafroasiàtic.

A partir dels testimonis de les llengües semítiques i afroasiàtiques més antigues, ens proposem oferir la reconstrucció de l’arrel protosemítica i protoafroasiàtica d’aquest verb hebreu i oferim nous comentaris etimològics que fins ara havien passat desapercibuts.

Paraules clau: hebreu, llengües semítiques, protosemític, afroasiàtic, lingüística històrica

The Hebrew verb *ḥāyâ* (חַיָּה) ‘to live’: the etymological origin of a doubly weak verb

Abstract. This article offers an etymological reconstruction of the Hebrew verb *ḥāyâ* (חַיָּה) ‘to live’. A doubly weak verb, its origins can be traced back beyond the Proto-Semitic period to the very ancient Proto-Afro-Asiatic period.

* Correspondència: Eulàlia Vernet i Pons. Facultat de Filologia, Universitat de Barcelona. Gran Via de les Corts Catalanes, 585. E-08007. Barcelona. EU. Tel.: 00 34 934 035 610. Fax: 00 34 934 039 069. A/e: eulaliavernet@ub.edu

On the basis of evidence from the oldest Semitic and Afro-Asiatic languages, the article reconstructs the aforementioned Hebrew verb's Proto-Semitic and Proto-Afro-Asiatic root and provides new etymological observations on hitherto unnoticed aspects thereof.

Keywords: Hebrew, Semitic languages, Proto-Semitic, Afro-Asiatic, historical linguistics

Introducció

El verb hebreu *ḥāyâ* (חַיָּה) 'viure' presenta, des del punt de vista diacrònic, uns orígens que el fan especialment interessant per a l'estudiós de la lingüística històrica: la seva petja evolutiva es pot resseguir, no sols en l'àmbit del semític nord-occidental, sinó que va més enllà de l'estadi protosemític i arriba a atènyer l'estadi antiquíssim del protoafroasiàtic (així ho deixen entreveure els testimonis de les llengües camiticosemítiques).

L'objectiu d'aquest article és mostrar la reconstrucció etimològica i la història d'aquest verb hebreu, bo i oferint algunes noves aportacions que fins ara havien passat desapercebudes als investigadors.

1. L'estadi semític: de l'hebreu bíblic *ḥāyâ* 'viure' a la reconstrucció del protosemític **ḥayay-* / **ḥayaw* 'viure'

El verb hebreu *ḥyy* (חַיָּה, *ḥāyâ*) 'viure', un verb de segona i tercera radical dèbil, es troba documentat ja des dels inicis històrics de la llengua hebrea: el trobem testimoniats en hebreu epigràfic *ḥyy* 'viure' (DNWSI, p. 354), així com també en la Bíblia hebrea, on es troba àmpliament documentat, tant en la forma bàsica (*qal*) com en les derivades (*piel* i *hifil*) (Gesenius, p. 310, i HAL, p. 296). A la Bíblia hebrea, a més a més d'aquesta forma verbal *mediae et tertiae infirmae*, hi trobem molt ben documentat també el verb derivat *hištahāwâ* (חִשְׁתַּחֲוֶה) 'prosternar-se' en l'antiga forma derivada —fossilitzada en hebreu perquè no fou productiva en aquesta llengua— *hištafel* (perfectiu, imperfectiu, imperatiu i infinitiu), una forma, doncs, derivada d'una base consonàntica חוה (**ḥwy*; quant a aquesta forma verbal, veg. HAL, p. 283).¹

1. Tradicionalment s'havia interpretat aquesta forma com un *hitpael* del verb *šhy* 'doblegar-se, prosternar-se', veg. Gesenius (p. 1005) i Hal (p. 1352); així també ho inter-

Des de la perspectiva etimològica, el verb hebreu *ḥayá* 'viure' té una història remuntable a estadis molt antics de la protollengua originària. Des del punt de vista semític, el verb *ḥyy* té l'origen en l'arrel verbal estativa intransitiva protosemítica **ḥyy-* 'viure, estar viu'. Les llengües semítiques antigues (a excepció de l'accadi) han documentat també aquesta arrel verbal, la qual en semític nord-occidental i en semític sud-occidental apareix documentada sota tres variacions radicals distintes: *ḥyw*, *ḥyy* i *ḥwy* (quant a aquestes *Wurzelvariationen*, veg. més avall): arameu epigràfic *ḥyy* 'viure' (DNWSI, p. 354); fenici *ḥwy*, púnic *ḥwʷ* 'viure' (DNWSI, p. 354);² arameu targúmic *ḥʷyāʷ*; *ḥʷyī* (*ḥyy*) 'viure' (Jastrow, p. 454); judeoarameu palest. biz. *ḥyy* 'viure' (DJPA, p. 198); judeoarameu bab. *ḥyy* i *ḥyy* 'viure, refer-se' (DJBA, p. 453); siríac *ḥayā* 'viure' (*Th. S.*, p. 1251); ugarític *ḥyy/ḥwy* 'viure, estar viu' (DUL, p. 379); sabeu *ḥyw*, *ḥwy* i *ḥyy* 'viure' (DOSA, p. 168); àrab *ḥayya* 'viure' (Lane, p. 679); gueez *ḥaywa* 'viure, estar viu, reviure' (CDG, p. 252).

2. L'estadi protosemític: de l'arrel verbal estativa **ḥayay-* / **ḥayaw-* / **ḥaway-* 'viure' a la reconstrucció de l'adjectiu radical originari **ḥay-* 'viu, vivent'

D'acord amb el nostre parer, aquesta arrel verbal protosemítica **ḥayay-* / **ḥayaw-* (i **ḥaway-* amb metàtesi) 'viure, estar viu' s'hauria originat a partir d'un adjectiu radical protosemític, més primitiu encara que l'arrel verbal, **ḥay-*

pretaren Jastrow (p. 1547) i Sokoloff (2002, p. 1127) per a l'hebreu i l'arameu targúmic. Pel que fa a la resta de les llengües semítiques, veg. l'interessant testimoni de l'ugarític *tšḥwy*, *yšḥwy* 'prosternar-se' (< *ḥwy* II), una forma imperfectiva Št; quant a aquesta forma verbal, veg. l'etimologia que en donen G. del Olmo i J. Sanmartín en DUL (p. 380).

2. Des del punt de vista del semític occidental i en relació amb la llengua llatina, aquesta arrel verbal és molt interessant, car, de la salutació púnica *avē* (> púnic *ḥwʷ* < fenici *ḥwy* < protosemític **ḥwy*), en sorgeix el verb llatí denominatiu (*h*)*auēō* 'rebre una salutació', un verb que és, de fet, l'únic préstec semític de la segona conjugació verbal llatina. *Aue* fou l'adaptació llatina d'una forma púnica d'imperatiu de 2a sg. masc. que s'insereix a la segona conjugació verbal llatina. L'analogia morfològica amb els verbs de la segona conjugació es podria explicar gràcies al fet que el púnic *ḥavē* mostrava, com els verbs llatins, una vocal llarga *-ē* a final de tema. L'analogia amb *ualē* i *saluē* fou també decisiva per a inserir *auē* dins del paradigma verbal de la segona conjugació verbal llatina. La singularitat del verb llatí (*h*)*auēō*, doncs, rau en el fet de ser una excepció en la segona conjugació, car és l'únic verb que té l'origen en un préstec semític (del púnic). Excepte set verbs d'etimologia desconeguda, tota la resta dels verbs de la segona conjugació verbal llatina (153 verbs simples) provenen d'arrels protoindoeuropees (veg. VERNET, § 5).

‘viu, vivent’. Aquest adjectiu originari s’hauria preservat molt bé en les llengües semítiques: accadi (El Amarna) *ha-ia(-ma)* ‘viu’ (CAD 6, p. 32); ugarític *hy* I ‘viu’; II ‘vida’ (DUL, p. 380); sabeu *hy-m* ‘vius’ (adj. masc. pl.); hebreu, fenici, púnic i arameu *hy* ‘viu’, sovint emprat com a epítet diví o reial (DNWSI, p. 367). El judeoarameu palestí del període bizantí i el babilònic de l’època talmúdica i gaònica, d’una banda, i l’etiòpic clàssic, de l’altra, haurien conservat una forma allargada d’aquest antic adjectiu que és, sens dubte, per la seva morfologia, d’origen secundari (pels allargaments): veg. judeoarameu palest. biz. *hyy* ‘viu’ (DJPA, p. 197); judeoarameu bab. *hyy* ‘vivent’ (DJBA, p. 454) i guez *həyāw* ‘viu’ (CDG, p. 252). Resulta interessant d’observar que l’accadi, la llengua semítica més antiga documentada, ha conservat només l’adjectiu i no pas cap arrel verbal allargada: en accadi, el verb que significa ‘viure’ és *balātum* (AHW, p. 99).

A partir d’aquest adjectiu radical **hay-* es formaren també una sèrie de substantius amb el significat d’‘animal’, ‘vida’, documentats tant en semític nord-occidental com en semític sud-occidental: ugarític *hy* II ‘vida’ (DUL, p. 380); judeoarameu palest. biz. *hyyh* ‘animal, ésser viu’ (DJPA, p. 198); judeoarameu bab. *hyyé* ‘vida’ (DJBA, p. 454); sabeu *hyn*, *hyw(m)* i *hywt* ‘vida’ (DOSA, p. 173); àrab *hayāh* ‘vida’ (Lane, p. 682) i guez *həywat*, *hiwat* ‘vida’ (CDG, p. 252). Aquests substantius s’haurien de considerar, al nostre entendre, adjectius substantivats d’aquest antic adjectiu radical (‘viu’, ‘vivent’ → ‘cosa viva’ → ‘animal’/‘vida’).

D’acord amb tots aquests testimonis, es podria establir la hipòtesi següent: en protosemític hi hagué una arrel adjectival originària **hay-* ‘viu, vivent’, a partir de la qual es formaren, d’una banda, una arrel verbal intransitiva i estativa *hy-w/hy-y* (i *hw-y*, amb metàtesi) ‘viure’ i, d’altra banda, una arrel nominal **hay-aw* ‘animal’. Ambdues arrels allargades mostren, com a indicatiu d’aquest origen secundari, un allargament radical. El significat intransitiu i estatiu (del verb) i la substantivació (del nom) s’haurien d’analitzar també com a indicis d’un antic origen adjectival. Pel que fa a les variacions de l’arrel verbal **hy-w*, **hy-y* i **hw-y*, s’hauria de considerar *hw-y* una metàtesi de **hy-w*. Totes aquestes variants de la mateixa arrel presenten un allargament radical en la tercera posició que s’hauria de considerar un allòfon, atès que no s’hi observa cap distinció de tipus semàntic ni morfològic.

3. L’estadi protoafroasiàtic: l’egipci antic i la reconstrucció originària de l’arrel ***hay/w-* ‘viu, vivent’

Aquest estadi reconstruït per al protoafroasiàtic hauria de ser considerat molt antic, tot i que en protoafroasiàtic hom reconstrueixi només l’arrel nominal

***hayaw-* ‘animal’, conservada en txadià central *χiw* < **χVyVw-* ‘animal’ i en txadià oriental *ʔyVw-* ‘animal’ (veg. HSED, p. 278; això no obstant, Ehret, 1995, p. 375-376, no reconstrueix cap arrel d’aquest tipus). L’HSED, emperò, a l’hora de reconstruir aquesta arrel, no tingué en compte la seva documentació en egipci antic, un testimoni que és crucial per a aquesta reconstrucció. La petja més antiga d’aquesta arrel que trobem en egipci antic és el nom d’una deessa, *hw.t* (D 18, veg. WAS 3, p. 45; cf. també *hw* ‘Name der grossen Sphinx von Gizeh’ en WAS 3, p. 45), el significat del qual és encara incert.

Des del nostre punt de vista, és molt probable que aquesta forma s’hagi d’interpretar com a ‘la jove’, ‘aquella que és en la flor de la vida’. Les formes en antic egipci que es poden relacionar etimològicament amb aquest nom mostren també el significat general de ‘ser jove’, ‘jove’, etc: *hwn* (testimoniat a partir dels textos de les piràmides) ‘*jung werden, jung machen*’ (WAS 3, p. 54); *hwn* ‘*Knabe, Jüngling, junger Mann*’ (molt sovint com a epítet de déus i reis) (WAS 3, p. 53); *hwn* ‘*Kindheit, Jugend*’ (WAS 3, p. 54). Tal com s’esdevé en protosemític, l’egipci antic conserva un conjunt de substantius que fan referència a animals: *hw.w* ‘(*kämpfende*) *Stiere*’ (WAS 3, p. 45); *hwyw* ‘*Rinder*’ (WAS 3, p. 45).³

Pel que fa al nom de la deessa en egipci antic *hw.t*, és interessant d’establir un paral·lelisme d’aquesta forma amb l’adjectiu protosemític **hay-* ‘viu’. Tal com hem comentat, en les llengües semítiques aquest adjectiu apareix documentat sovint com a epítet dels déus o dels reis, en el sentit de ‘viu, vivent’ (DNWSI, p. 367). Aquests epítets haurien de ser considerats molt antics, perquè s’han conservat en egipci antic i en protosemític.

Per aquest motiu és possible que tots aquests exemples provinguin d’un adjectiu radical molt antic, que reconstruïm com a **hy/w-* ‘viu, vivent’. La variació de la segona radical no hauria de ser un problema per a la reconstrucció d’aquesta arrel, perquè en semític també s’esdevé aquesta variació (cf. semític sud-occidental *hw-y / hy-y* ‘viure’, etc., veg. *supra*). L’egipci antic hauria conservat el significat de ‘viu’ en sentit de ‘jove, fort’, mentre que el protosemític hauria mantingut intacte el significat originari. Ambdues famílies lingüístiques, emperò, coincideixen clarament en el fet que aquest adjectiu s’ha preservat com a epítet de déus i també com a nom d’animal.

3. Aquests substantius podrien derivar també de l’arrel verbal homònima **hwy-* ‘*schlagen; treten, stossen*’ (veg. WAS 3, p. 46). Per motius semàntics, emperò —‘bou’ s’hauria d’interpretar com a ‘animal jove i fort’—, i a causa dels testimonis que hem mostrat de les llengües semítiques, som partidaris d’emparentar aquests noms d’animals amb l’arrel de ‘viure’.

De resultes de tot el que ha estat exposat fins ara, es podria sostenir que en afroasiàtic hauria de reconstruir-se una arrel adjectival ***hy/w* amb el significat de ‘viu, vivent’, a partir de la qual deriven un seguit d’arrels verbals allargades (protosemític **hy-y/hy-w* ‘viure, estar viu’; egipci antic *hw-n* ‘esdevenir jove, ser jove’) i també d’arrels nominals (protosemític **hay-aw* ‘animal’; egipci antic *hw.w* ‘toros (de lluita)’; *hwyw* ‘ramat boví’). Aquesta situació originària no solament es troba en protosemític i en egipci antic, ans també en txadià central (**χiw* < **χVyVw-* ‘animal’) i en txadià oriental (**yVw-* ‘animal’), llengües que n’han documentat l’arrel nominal.

4. Conclusions

El verb hebreu *ḥāyâ* (חַיָּה) ‘viure’ té l’origen en l’arrel verbal intransitiva i estativa protosemítica **hy-y/hy-w* ‘viure, estar viu’, formada a partir de l’adjectiu radical protosemític **hy*. Aquesta arrel hauria generat no tan sols una arrel verbal, sinó també una de nominal allargada **hay-aw* ‘animal’. A partir dels testimonis de les diferents famílies afroasiàtiques, hem pogut constatar que aquest estadi protosemític de l’arrel podia fer-se remuntar a estadis encara més antics.

Malgrat el fet que, per a l’afroasiàtic, els diccionaris etimològics només reconstrueixen una arrel nominal (clarament allargada i, per tant, secundària) ***hayaw-* ‘animal’, hem vist que el testimoni de l’egipci antic —una documentació que no s’havia tingut en les obres de reconstrucció afroasiàtica— ha estat de primer ordre per a dur a terme la reconstrucció protoafroasiàtica d’aquesta arrel, ja que ofería un estadi gairebé idèntic al del protosemític. L’egipci antic havia conservat no solament l’antic adjectiu radical a través del nom d’una deessa (de significat desconegut fins ara), sinó també l’arrel verbal i la nominal, que mostraven un allargament com a índex del seu origen derivat. Aquestes consideracions feien possible la reconstrucció d’un adjectiu radical originari **hy/w* ‘viu’ com a origen de l’arrel verbal hebrea *ḥāyâ* (חַיָּה) ‘viure’.

5. Abreviatures

adj.: adjectiu

judeoarameu bab.: judeoarameu babilònic de l’època talmúdica i gaònica

masc.: masculí

judeoarameu palest. biz.: judeoarameu palestinenc del període bizantí

pl.: plural
sg.: singular

6. Bibliografia

- AHW: Wolfram von SODEN (1985). *Akkadisches Handwörterbuch*. 2a ed. Wiesbaden: Harrassowitz.
- CAD: A. L. OPPENHEIM; E. REINER; M. ROTH (et al.) (1956-). *The Chicago Assyrian dictionary*. Chicago; Glückstadt.
- CDG: Wolf LESLAU (1987). *Comparative dictionary of Ge'ez*. Wiesbaden: Harrassowitz.
- DJBA: M. SOKOLOFF (2002). *A Dictionary of Jewish Babylonian Aramaic of the Talmudic and Geonic Periods*. Ramat-Gan: Bar Ilan University Press.
- DJPA: M. SOKOLOFF (1990). *A Dictionary of Jewish Palestinian Aramaic of the Byzantine Period*. Ramat-Gan: Bar Ilan University Press.
- DNWSI: J. HOFTIJZER; K. JONGELING (1995). *Dictionary of the North-West Semitic inscriptions*. Leiden; Nova York; Colònia: Brill.
- DOSA: Joan Copeland BIELLA (1982). *Dictionary of Old South Arabic: Sabaean dialect*. Chico (California): Scholars Press.
- DUL: Gregorio del OLMO; Joaquín SANMARTÍN (2003). *A dictionary of the Ugaritic language*. Leiden; Boston: Brill.
- EHRET, Christopher (1995). *Reconstructing Proto-Afroasiatic (Proto-Afrasian). Vowels, tone, consonants and vocabulary*. Berkeley; Los Angeles.
- Gesenius: W. GESENIUS (1951). *A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament*. Oxford.
- HAL: L. KOEHLER; W. BAUMGARTNER (1967-1996). *Hebräisches und aramäisches lexikon zum Alten Testament*. 3a ed. Leiden: Brill.
- HSED: Vladimir E. OREL; Olga V. STOLBOVA (ed.) (1995). *Hamito-Semitic etymological dictionary. Materials for a reconstruction*. Leiden; Nova York; Colònia: Brill.
- Jastrow: Marcus JASTROW (1992). *Dictionary of the Targumim, Talmud Babli, Yerushalmi and Midrashic literature*. Nova York: Judaica Press.
- Lane: E. W. LANE (1863-1893). *Arabic-English lexicon*. Londres: Edimburg.
- SOKOLOFF, Michael (1990). *A dictionary of Jewish Palestinian Aramaic of the Byzantine period*. Ramat-Gan: Bar Ilan University Press.
- (2002). *A dictionary of Jewish Babylonian Aramaic of the Talmudic and Geonic periods*. Ramat-Gan: Bar Ilan University Press.

- Th. S.*: R. PAYNE SMITH (ed.) (1981). *Thesaurus Syriacus*. Hildesheim; Nova York: Olms.
- VERNET I PONS, Mariona (2008). *La segona conjugació verbal llatina: estudi etimològic i comparatiu sobre l'origen protoindoeuropeu de la formació dels seus temes verbals*. Barcelona: Universitat de Barcelona, Institut d'Estudis Món Juïc.
- WAS: Adolf ERMAN; Hermann GRAPOW (1982). *Wörterbuch der aegyptischen Sprache*. Berlín: Akademie Verlag.